Over de lengte van *OH*, *OZ* en *OI* in een willekeurige driehoek

DICK KLINGENS (e-mail: *dklingens@pandd.nl*)
Krimpenerwaard College, Krimpen aan den IJssel (Nederland)
april 2007

1. De lengte van *OH* en *OZ*

De punten O, H en Z zijn opvolgend het *omcentrum* (middelpunt van de omgeschreven cirkel, die hier *omcirkel* genoemd wordt), het *hoogtepunt* en het *zwaartepunt* van een willekeurige driehoek ABC.
De lengte van de straal van de omcirkel (O) van die driehoek geven we aan met R, de lengtes van de zijden (zoals gebruikelijk) met a, b, c.
We laten zien dat:

Stelling 1.
a. $OH^2 = 9R^2 - (a^2 + b^2 + c^2)$
b. $OZ^2 = R^2 - \frac{1}{9}(a^2 + b^2 + c^2)$

We bewijzen allereerst:

Lemma 1. *Snijdt een lijn door een willekeurig, maar vast punt P een cirkel (O, R) in de punten A en B, dan is:*

$$PA \cdot PB = k \text{ } (k \text{ is constant})$$

waarbij $k = |\, OP^2 - R^2 \,|$

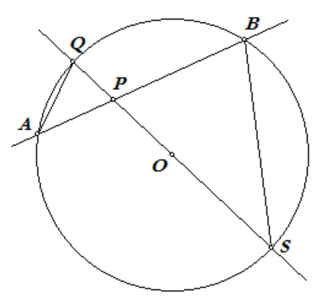

Bewijs. In de figuur hiernaast (met P binnen de cirkel) is:

$$\angle AQP = \tfrac{1}{2}\,\mathrm{bg}(AS) = \angle PBS.$$

De driehoeken APQ en SPB zijn daarmee gelijkvormig (hh), zodat:

$$PA : PS = PQ : PB$$

of:

$$PA \cdot PB = PQ \cdot PS = (R - OP)(R + OP)$$

Dus: $$PA \cdot PB = R^2 - OP^2$$ □

Opmerkingen.
1. Ligt P buiten de cirkel, dan is $PA \cdot PB = OP^2 - R^2$.
2. Het getal $m = OP^2 - R^2$ wordt wel de **macht van het punt P bij de cirkel** (O) genoemd. Daaruit volgt dat $m < 0$ is als P *binnen* de cirkel (O) ligt, $m = 0$ als P op de cirkel ligt, en $m > 0$ als P *buiten* de cirkel ligt.

En vervolgens:

Lemma 2. *Is O_a de projectie van O op de zijde BC van driehoek ABC (O_a is dan het midden van BC), dan geldt:*

$$AH = 2 \cdot OO_a$$

Bewijs. We bewijzen lemma 2 alleen voor een *scherphoekige* driehoek. Het bewijs voor een rechthoekige of stomphoekige driehoek verloopt analoog.

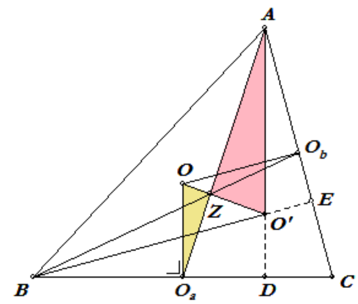

We vermenigvuldigen driehoek OO_aZ met de factor -2 ten opzichte van het punt Z. Het beeld van O bij deze vermenigvuldiging zij O'. Het beeld van O_a is dan het punt A.
Door die vermenigvuldiging is $O'A$ // OO_a, zodat ook $O'A$ loodrecht staat op BC.
De lijn AO' is dus de hoogtelijn uit A.
Op dezelfde manier kunnen we bewijzen dat de lijn BO' hoogtelijn is van driehoek ABC.
Het punt O' valt dus samen met het hoogtepunt H van de driehoek.
Uit de gelijkvormigheid van de driehoeken OO_aZ en $O'AZ$ volgt dan:

$$AO' = AH = 2 \cdot OO_a \qquad \square$$

Gevolg. Het zwaartepunt Z ligt op de lijn $OH \equiv OO'$, waarbij $OZ : ZO' = 1 : 2$. □

Bewijs van stelling 1a

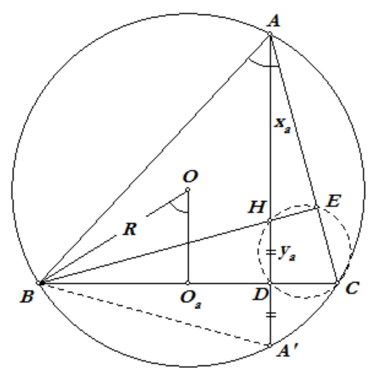

In nevenstaande figuur snijdt de hoogtelijn uit A de zijde BC in het punt D en de omcirkel van driehoek ABC ook nog in het punt A'. De lijn BE is de hoogtelijn op de zijde CA. Het punt O_a is ook hier de projectie van O op de zijde BC.
Stellen we nu $AH = x_a$, $HD = y_a$ en $AD = h_a = x_a + y_a$, dan geldt, omdat ook $HD = DA' = y_a$ en volgens lemma 1 voor de macht van het punt H bij cirkel (O):

$$R^2 - OH^2 = HA \cdot HA' = x_a \cdot 2y_a = 2x_ay_a$$

of:

$$R^2 - OH^2 = 2x_a(h_a - x_a)$$

En zo ook, met overeenkomstige betekenis en naamgeving voor h_b, h_c, x_b, x_c:

$$R^2 - OH^2 = 2x_b(h_b - x_b)$$
$$R^2 - OH^2 = 2x_c(h_c - x_c)$$

Optelling van deze drie uitdrukkingen voor $R^2 - OH^2$ geeft dan:

$$3(R^2 - OH^2) = 2(x_ah_a + x_bh_b + x_ch_c) - 2(x_a^2 + x_b^2 + x_c^2) \qquad (1)$$

Volgens de cosinusregel in driehoek ABC hebben we:

$$a^2 = b^2 + c^2 - 2bc \cdot \cos\alpha \qquad (2)$$

waarbij $\cos\alpha = \dfrac{AE}{AB} = \dfrac{AE}{c}$, zodat:

$$AE = c\cos\alpha \qquad (3)$$

Omdat $HDCE$ een koordenvierhoek is, hebben we ook voor de macht van A bij cirkel ($HDCE$):

$$AE \cdot AC = AH \cdot AD = x_a \cdot h_a$$

zodat via (3) blijkt dat: $\qquad bc\cos\alpha = x_ah_a$

En dan geeft (2): $\qquad 2x_ah_a = b^2 + c^2 - a^2$

Uitdrukking (1) kan dan geschreven worden als:

$$3(R^2 - OH^2) = (b^2 + c^2 - a^2) + (a^2 + c^2 - b^2) + (a^2 + b^2 - c^2) - 2(x_a^2 + x_b^2 + x_c^2)$$
$$= (a^2 + b^2 + c^2) - 2(x_a^2 + x_b^2 + x_c^2) \qquad (4)$$

Nu is verder in driehoek BOO_a volgens de stelling van Pythagoras:

$$R^2 - (\tfrac{1}{2}a)^2 = (OO_a)^2 \qquad (5)$$

En volgens lemma 2:

$$AH = x_a = 2 \cdot OO_a \qquad (6)$$

Zodat via (5) en (6) blijkt dat:

$$x_a^2 + x_b^2 + x_c^2 = 4\cdot(OO_a)^2 + 4\cdot(OO_b)^2 + 4\cdot(OO_c)^2 =$$
$$= 4(R^2 - \tfrac{1}{4}a^2) + 4(R^2 - \tfrac{1}{4}b^2) + 4(R^2 - \tfrac{1}{4}c^2)$$
$$= 12R^2 - (a^2 + b^2 + c^2)$$

En dit geeft dan in (4):

$$3(R^2 - OH^2) = (a^2 + b^2 + c^2) - 24R^2 + 2(a^2 + b^2 + c^2)$$

of, na deling door 3:

$$R^2 - OH^2 = a^2 + b^2 + c^2 - 8R^2$$

zodat:

$$OH^2 = 9R^2 - (a^2 + b^2 + c^2) \qquad \square$$

Bewijs van stelling 1b

Zoals bekend (en zie daartoe ook het gevolg van lemma 2) ligt het zwaartepunt Z van een driehoek op de **Euler-lijn** e ($\equiv OH$) van die driehoek, waarbij $OZ = \tfrac{1}{3}OH$.
Uit stelling 1a volgt dan:

$$9OZ^2 = 9R^2 - (a^2 + b^2 + c^2)$$

of:

$$OZ^2 = R^2 - \tfrac{1}{9}(a^2 + b^2 + c^2) \qquad \square$$

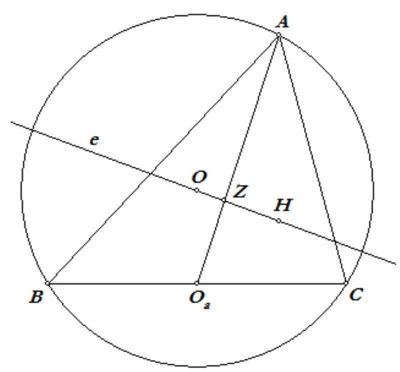

2. De lengte van *OI*

Het punt I is het *incentrum* van driehoek ABC; I is het middelpunt van de *incirkel* (ingeschreven cirkel) van de driehoek. We geven de lengte van de straal van de incirkel aan met r.
We zullen nu bewijzen [1]:

Stelling 2. $OI^2 = R^2 - 2Rr$

Opmerking. Deze formule is voor het eerst bewezen door **Leonard Euler** (1707-1783, Zwitserland), en wordt daarom wel *formule van Euler* (naast de vele andere) genoemd.

In de onderstaande figuur snijdt de lijn OO_a de omcirkel van driehoek ABC in de punten A', A''.
Omdat de lijn AI de bissectrice is van hoek A, snijdt die lijn de omcirkel in het punt A'; dit punt is het midden van bg(BC).

Het punt U_a is het middelpunt van de *uitcirkel* van de zijde BC; d.w.z. dat U_a is het middelpunt van de cirkel die 'inwendig' raakt aan BC en aan de verlengden van de zijden AB en AC. Dit houdt in dat de lijn U_aB loodrecht staat op BI; met andere woorden: driehoek BIU_a is rechthoekig in B (immers, de binnen- en buitenbissectrice van hoek B staan loodrecht op elkaar).

We bewijzen nu eerst:

Lemma 3. *In driehoek* BIU_a *geldt*: $BA' = IA' = U_aA'$.

Opmerking. Lemma 3 zegt dus, dat BA' zwaartelijn is naar de schuine zijde IU_a van de rechthoekige driehoek BIU_a.

Bewijs. In de figuur zijn enkele hoeken aangegeven met de letters x, y, z, t, u.
We zullen aantonen dat $t = u$. Immers, daaruit volgt het in lemma 3 gestelde (BA' is dan zwaartelijn in driehoek BIU_a).
Uit de *stelling van de omtrekshoek* volgt nu $x = z$, immers:

$$x = ½\ \mathrm{bg}(A'C) = z$$

Nu is, omdat BU_a buitenbissectrice is van hoek B:

$$t = \tfrac{1}{2}(180° - \angle B) - z = 90° - y - z$$

Voor u vinden we in driehoek BAU_a:

$$\begin{aligned} u &= 180° - (t + z + 2y) - x = 180° - t - z - 2y - z = \\ &= 180° - (90° - y - z) - 2y - 2z = \\ &= 90° - y - z \end{aligned}$$

Zodat inderdaad blijkt dat: $t = u$. □

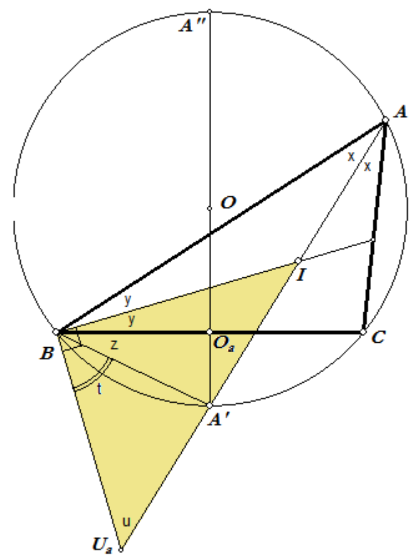

Gevolg. In driehoek BIU_a is: $BA' = IA'$. □

Bewijs van stelling 2

In de figuur hiernaast is het punt G de projectie van I op $A'A''$, waardoor $GO_a = r$. Verder is driehoek $A'A''B$ rechthoekig in B (*Thales-driehoek*).
We stellen $OI = d$. Verder is natuurlijk $OA' = R$.
In driehoek OIA' is dan volgens de cosinusregel:

$$(IA')^2 = OI^2 + (OA')^2 - 2 \cdot \underline{OI \cdot OA' \cdot \cos \angle IOA'} \qquad (7)$$

Op basis van het gevolg van lemma 3, en omdat in driehoek GOI geldt dat $OI \cdot \cos \angle IOA' = OG$, kunnen we (7) schrijven als:

$$\begin{aligned} (BA')^2 &= d^2 + R^2 - 2R \cdot OG \\ &= d^2 + R^2 - 2R \cdot (OO_a - r) \end{aligned} \qquad (8)$$

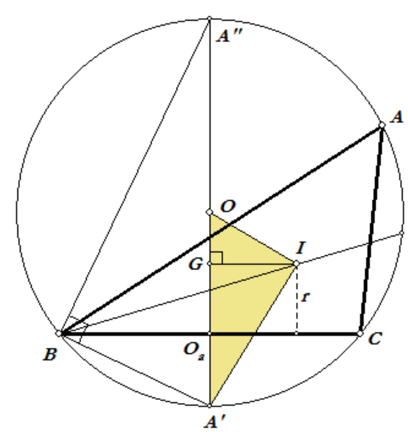

In de rechthoekige driehoek $A'A''B$ geldt:

$$(BA')^2 = A'O_a \cdot A'A'' = A'O_a \cdot 2R$$

Zodat daarmee (8) overgaat in:

$$A'O_a \cdot 2R = d^2 + R^2 - 2R \cdot (OO_a - r)$$
$$2R \cdot (A'O_a + OO_a) = d^2 + R^2 + 2Rr$$
$$2R \cdot OA' = d^2 + R^2 + 2Rr$$
$$2R^2 = d^2 + R^2 + 2Rr$$

En uit deze laatste uitdrukking volgt dan:

$$d^2 = R^2 - 2Rr$$ □

3. Noot

[1] Zie voor een ander bewijs van stelling 2 eventueel ook:
Dick Klingens: *Om- en incirkel*. Op: *www.pandd.demon.nl/omincirkel.htm* (webpagina).